

Radioaktív izotópok előállítása

Általános módszerek

Természetes radioaktív izotópok kinyerése

U-238

↓ α 4,5e9 év

Th-234

↓ β 24,1 nap

Pa-234

↓ β 1,2 min

U-234

↓ α 2,5e5 év

Th-230

↓ α 8e4 év

Ra-226

↓ α 1620 év

Rn-222

↓ α 3,825 nap

Po-218

↓ α 3,05 min

Pb-214

↓ β 26,8 min

Bi-214

$\alpha \swarrow \searrow \beta$ 19,8 min

Tl-210 Po-214

$\beta \searrow \swarrow \alpha$

1,3 min 1,6e-4 s

Pb-210

↓ β 21,6 év

Bi-210

↓ β 5,013 nap

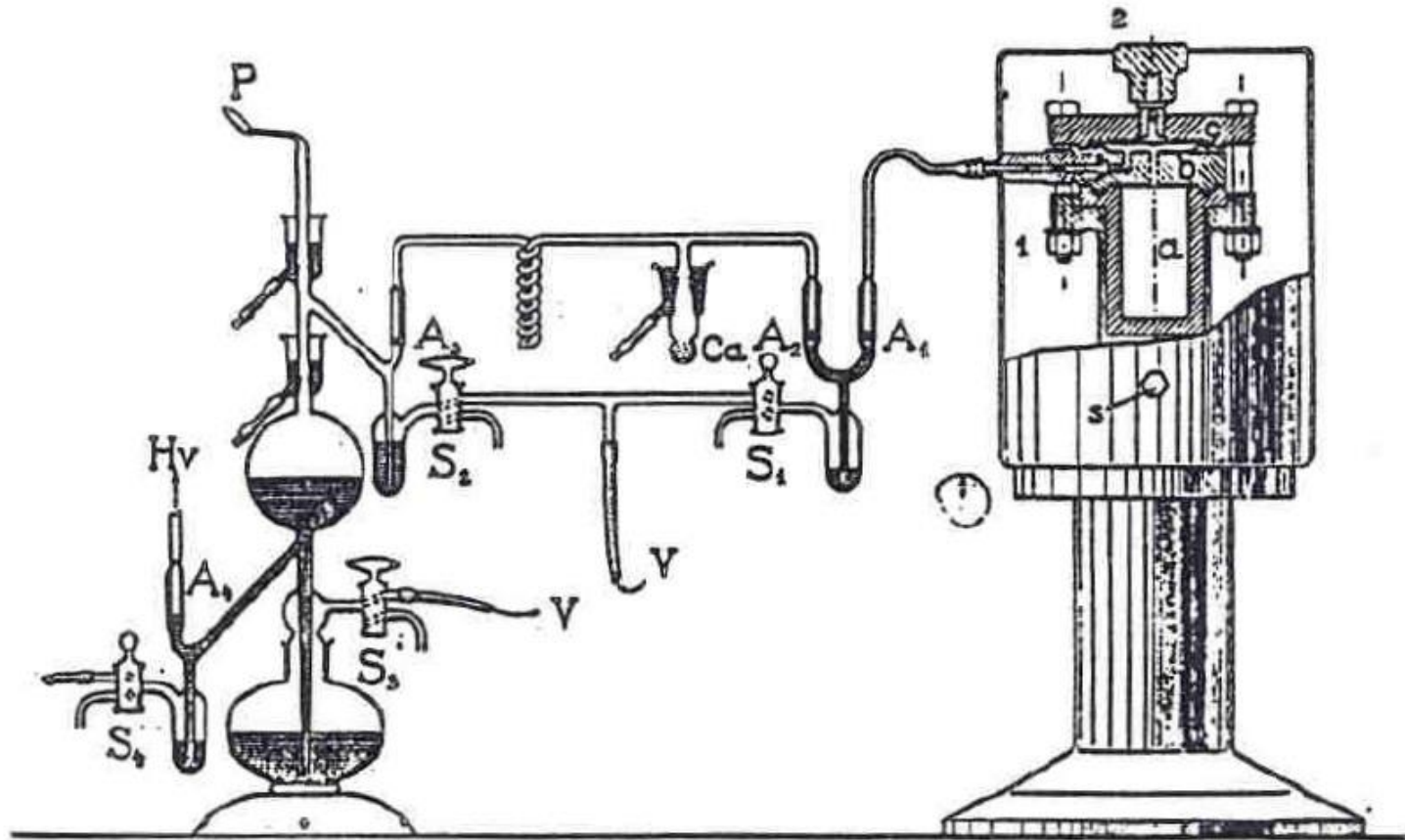
Po-210

↓ α 138,4 nap

Pb-206

- Th: természetes sor kiindulópontja a ^{232}Th , felezési ideje milliárd év. ^{234}Th : 24,1 nap. Négyértékűek (pl. Ce(IV)) nyomjelzése – kolloidika. Előállítás: éteres extrakció
- ^{226}Ra : radioaktivitás tanulmányozása, orvosi alkalmazás. Előállítás: Ba- vagy Pb-sóval elegykristály, majd frakcionált kristályosítás
- ^{222}Rn : Hahn-féle emanáló forrás:
Ra(II)-oldat + $\text{FeCl}_2 + \text{NH}_3 \rightarrow \text{Fe}(\text{OH})_3$, rajta a Ra(II)
Ra:Fe=1:55, a Rn 95 %-át emanálja. A csapadék öregedésével csökken, ekkor éteres extrakcióval a vasat eltávolítják, Ra(II) oldatban marad, újra lecsapják. Fontos: karbonát ne legyen jelen – RaCO_3 keletkezik, nem lehet eltávolítani a $\text{Fe}(\text{OH})_3$ -ról.

Emanáló készülék

Az α -val jelölt helyen található az emanáló Ra-forrás, a P üvegfiolában gyűjthető össze a Rn-222. A_n a szelepeket, S_n a csapokat, Hv a nagy vákuumot jelenti.

- ^{210}Pb : Hevesy –öndiffúzió, oldékonyság
Gróh Gyula: Pb-amalgám csereáram
Környezetszennyező: Mátraderecske
Lágy béta, mérése: Al fóliával árnyékolják, a keményebb sugárzású ^{210}Bi feldúsulását mérték
- ^{210}Bi : elektrolízis Ni lemezre: Bi_2S_3 fehérjék nyomjelzése
- ^{210}Po : alfa-preparátum (Szalay Sándor)

Th-232 bomlási sor fontosabb tagjai

Th-232

↓ α 1,41e10 év

Ra-228

↓ β 5,7 év

Ac-228

↓ β 6,13 óra

Th-228

↓ α 1,91 év

Ra-224

↓ α 3,64 nap

Rn-220

↓ α 55 s

Po-216

↓ α 1,58e-1 s

Pb-212

↓ β 10,6 óra

Bi-212

$\alpha \swarrow \searrow \beta$ 0,6 min

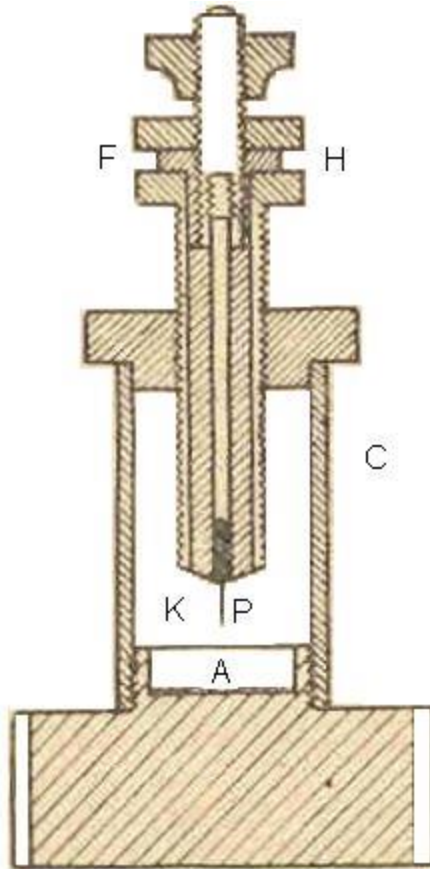
Tl-208 Po-212

$\beta \searrow \swarrow \alpha$

3,1 min 3e-7 s

Pb-208

Leányelemek elektrosztatikus leválasztása

A: $\text{Fe}(\text{OH})_3 + \text{Ra-226}$, anód

C: edény fala, anód

F és H: mechanikai alkatrészek

K: katód

P: platina elektród

1 t U-ból, ill. Th-ból nyerhető izotópok mennyisége

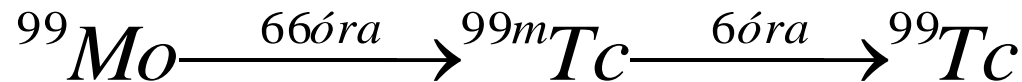
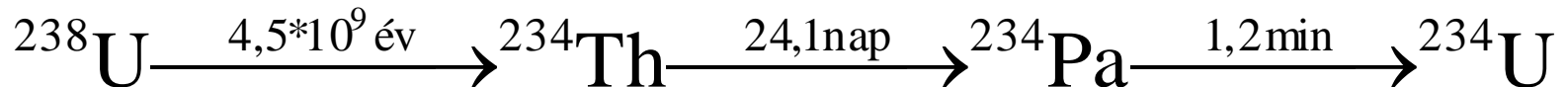
^{232}Th	^{238}U	^{235}U
-	^{234}U 58 g	-
-	-	^{231}Pa 0,27 g
^{228}Th 0,14 mg	^{230}Th 17 g	-
-	-	^{227}Ac 0,16 mg
^{228}Ra 0,47 mg	^{226}Ra 0,34 g	-
-	^{210}Pb 4,1 mg	-

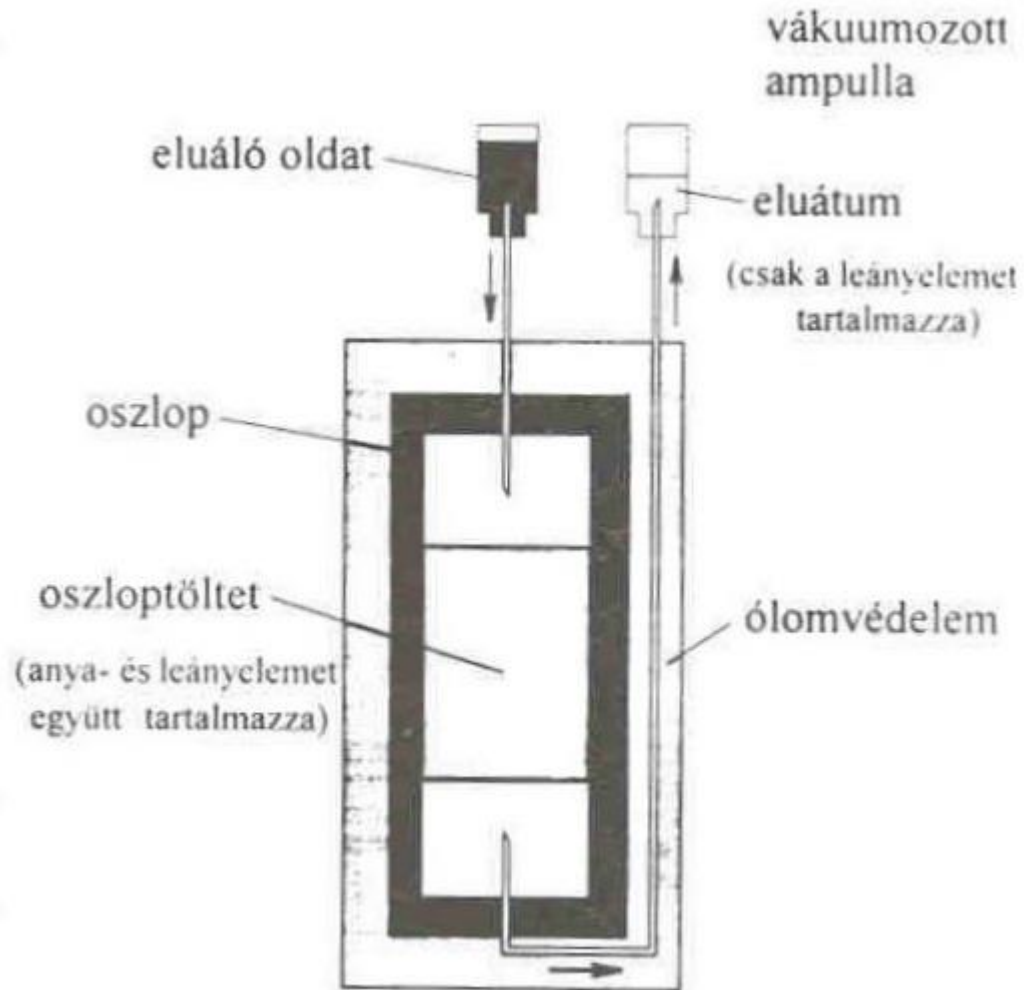
Generátorok

- Rövid felezési idejű izotópok kinyerése: a hosszabb felezési idejű anyaelemet választjuk le alkalmas hordozóra és azt „fejjük”, vagyis kémiai eljárással elválasztjuk a leányelemet.

Az emanáló források is generátorok.

Generátor

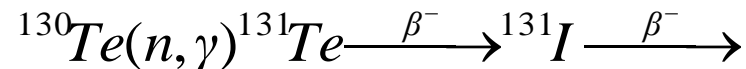

Mesterséges radionuklidok: atomreaktorok

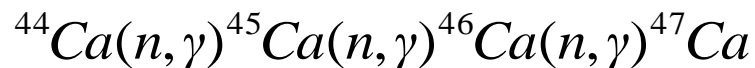
- Hasadványok
- Target+neutronbesugárzás: magreakciók
(n, γ), (n,p), (n, α), (n,2n), (n,f)
- Al-tok, fém vagy oxid, esetleg sók (karbonát)
- Olyan kísérő elem, amelyből keletkezett izotóp gyorsan bomlik
- Tisztaság

Neutronnal végbemenő magreakciók

- (n, γ) : neutronfelesleges magok, negatív béta-bomlók, nem hordozómentesen keletkeznek. Elválasztás nehéz, Szilárd-Chalmers effektus: különböző kémiai állapotú izotópok keletkeznek. A termék leányeleme is lehet radioaktív:

Szukcesszív (n, γ) reakciók:

Transzuránok előállítása

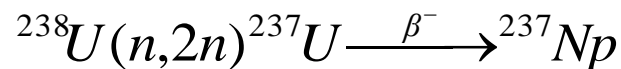
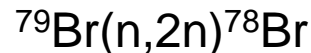
Neutronnal végbemenő magreakciók

- (n,p) és (n,α): könnyű elemekre

Hordozómentesen állíthatók elő, általában lassú neutronnal, exoterm reakciók

- (n,2n): gyors neutronnal, a targetet a fűtőelemek közötti lyukba helyezik.

Maghasadás

- Rövid felezési idejű izotópok: urán mint target kerül elhelyezésre, pl. $^{132}\text{Te} \rightarrow ^{132}\text{I}$
- Hosszú felezési idejűek: a kiégett fűtőelemek feldolgozásával nyerhetők
  - Urán és transzuránok elválasztása tri-butil-foszfáttal
  - Az oldatban maradt hasadványokat csoportelválasztásokkal (lecsapások, extrakciók) különítik el és tisztítják.

^{140}Ba kinyerése

Kevés Sr(II)-szennyezés

Feltárás Na_2CO_3 -tal: $(^{140}\text{BaPb})\text{CO}_3$

Oldás salétromsavban: $^{140}\text{Ba}(\text{NO}_3)_2 + \text{Pb}(\text{NO}_3)_2$

Újabb karbonátos lecsapás, stb.

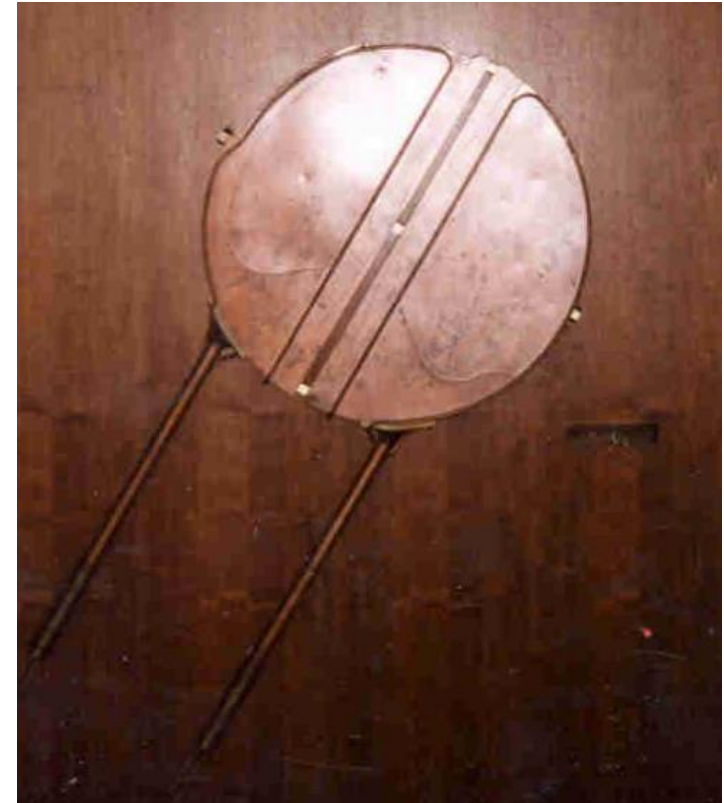
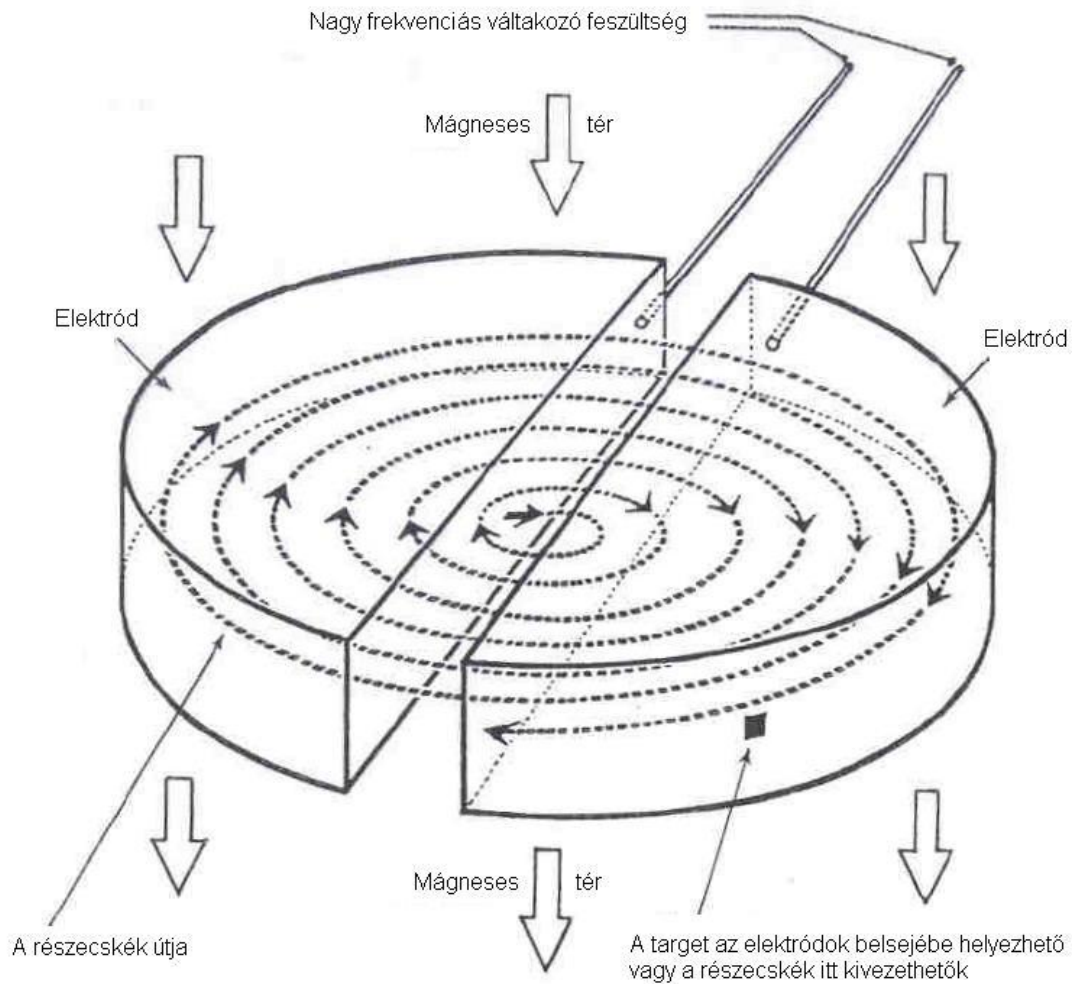
cc. HCl : PbCl_2 lecsapása, $^{140}\text{Ba}(\text{II})$ oldatban marad.

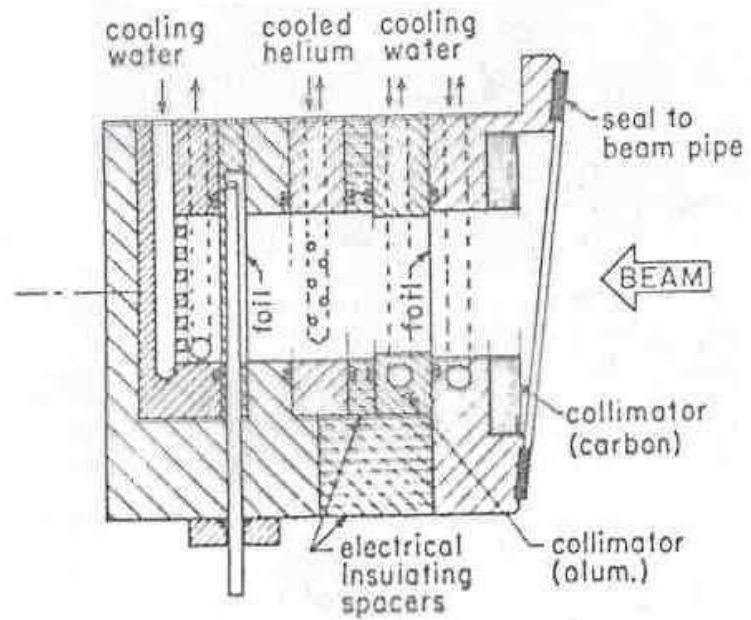
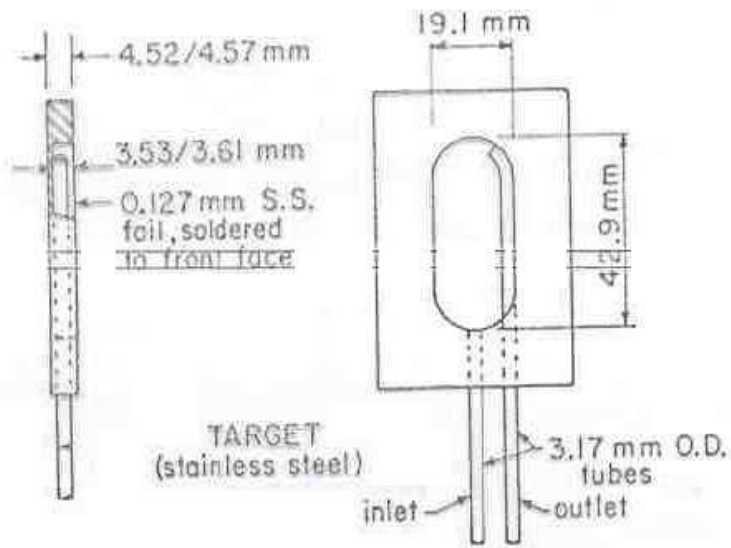
Mesterséges radionuklidok: gyorsítók

- Reakciók töltött részecskékkel – neutronhiányos izotópok
- Hordozómentes izotópok
- Fontos orvosi/biológiai alkalmazások: rövid felezési idők
- Nehezebb transzuránok előállítása
- Ciklotronok és lineáris gyorsítók
- Target: vékony fém-fóliák, vagy oxid rétegek hűtés
- Hatáskeresztszmeteszet energiafüggő – a kívánt termék szerint optimálható

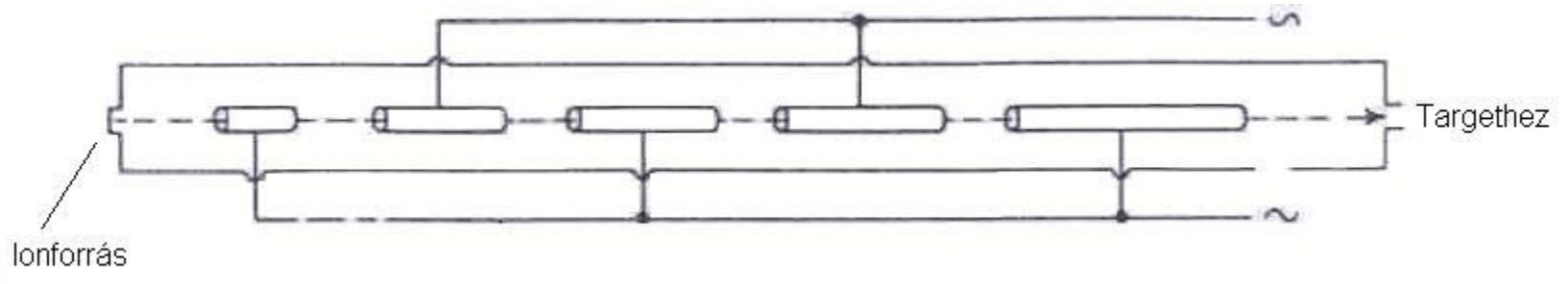

Ciklotron

Lineáris gyorsító

Lineáris protongyorsító elvi rajza. A protonok váltakozó feszültségre kapcsolt gyorsító csöveken haladnak át. A csövek hosszát a feszültség-változás frekvenciájához mérten úgy alakítják ki, hogy a protonok éppen akkor találkozzanak a gyorsító feszültséggel, amikor átlépnek egyik csőből a másikba.

Z rendszámú, A tömegszámú mag keletkezése magreakciókban és radioaktív bomlással

A	A+1	A+2			
A-1					α
Z+1		n,p EC, β^+	n,d γ , p	d, α	
Z		n, γ d,p	$\begin{matrix} A \\ Z \end{matrix} N$	γ ,n n,2n	
Z-1	α ,p	d, γ α ,d	d,n	β^- p,n d,2n	
Z-2	α ,n				
	N-2	N-1	N	N+1	N+2

